

İkinci Dalga, Psikanaliz ve Etik

Özge Soysal

Salgın önlemlerinin sürdüğü şu günlerde klinik çalışmalar telefonla ya da görüntülü-online bağlantılarla sürüyor. Bu ister terapist, analist ister danışan, analizan olsun kimileri için ilk kez karşılaşılan kimileri içinse önceden de deneyimlene gelen bir pratik. Özel olarak bu konuyu ele almaktaki derdim, kırılganlıklar ve kaygı kadar yeni koşullara uyum sağlamadaki becerilerimizin hatta gelişen yaratıcılığımızın psikanalitik deneyimde temel olarak nasıl bir değişikliğe sebep olduğunu ya da olup olmadığını “etik” kapsamında tartışmak.

Elbette telefon seanslarının, görüntülü seansların kendine has birtakım zorlukları var. Hemen her terapist şu süreçte bu şekilde çalışmanın yoruculuğunun altını çizdi. Seans ödemeleri, mekanla ilişki, bakış ve beden soruları, analistin hastasını mekânda karşıladığı, uğurladığı, elini sıkıldığı ve her şeyden önce her ikisinin de koltukta ya da divanda gerçek bir varlık sergiledikleri klasik diyebileceğimiz işleyişten önemli birtakım farklılıklar gösteriyor. Analizanın mekanla olan ilişkisinde ortaya çıkan türlü sürprizler, sakarlıklar ya da karmaşalar, mekânda bulunma olgusunun her seferinde yeniden keşfedilmesi alışlageldik işleyişimizde tanıklık edebildiğimiz ve bu süreçte deneyimleme imkanımızın olmadığı değişikliklerden bazıları. Üstelik kimi zaman kapı eşliğinde beliriveren sihirli anlardan, öylece çıkıveren bir sözcüğün, esprinin, unutuşun ya da yüzdeki, bakıştaki bir ifadenin, kaçamak bir jestin yol açtığı, kısacası seans sırasındaki anlatının, çağrışımların etrafında döndüğü öznel hakikatin giderayak kendiliğinden konuştuğu ve gösteren statüsünü kazandığı bu özel anlardan mahrum kalmamız da cabası. Bunun yerine daha ziyade izleyicisi ya da sessiz bir tanığı olduğumuz başka bazı fenomenlerin ortaya çıktığını gözlemliyoruz: Mesela seanstayken odaya giren bir çocuk, koridorda biri mi var endişesinin yol açtığı türlü jestler ve alınan önlemler, beden duruşu, kapı zilinın çalmasıyla seansa dahil olan yabancı, kargo ya da sucu? Kim geldi? Açmalı mı? Merak, tereddüt, içeriden gelen gürültüler, radyoyu açmalı, sıkıntı, belki de balkona çıkmalı, iyisi mi arabadan yapmalı bu seansları, sigara-çay ikilisinin tamamlayıcı eşliği, neden olmasın?

Mesele şu ki tüm bu olup bitenlerle ilgili elimizde hazır bulundurduğumuz bir kullanma kılavuzumuz yok. Bu özellik, Freud’un psikanalizi keşfinden bu yana değişmeyen ve psikanaliz etiğini belirleyen temel bir ilke. Bir çaresizlik ya da imkansızlıktan ziyade, psikanalitik pratiğin özneyi dinlerken ve biricikliğinde karşılarken tercih ettiği bir konumlanış. Üstelik bu konumlanış, psikanalistin hastasını dinlerken bağlı olduğu ve referans aldığı psikanalitik kuramla olan ilişkisini ilgilendiren etik bir sorumluluğu da içeriyor: Klinik uygulamaya yerleşebilmek için kuramı tutkuyla, özveriyle ve disiplinle çalışmak; pratiğimizi düşünüp, biçimlendirebilmek için de duyuşumuzu yönlendiren, kürün güzergahını okuyuşumuzdaki perspektif noktamızı, kısacası kuramla olan karşılaşmamızın farklı aşamalarında yoğrulan öznel stilimizi, yani etik konumlanışımızı açıklamak. Yıllar önce bir danışanım bana umarım ne yaptığınızı biliyorsunuzdur demişti, çünkü çalışmamızda beklediğinden farklı bir gidişatla karşılaşmıştı. Bu tür bir deneyime atılmayı talep ederken aslında neyi talep ettiğimizi bilmediğimizden, böylesi bir şaşkınlığın olması da kaçınılmaz¹. Yine de tamamını olmasa da bildiğimiz kadarını açıklayabilmek iyi olur, bir cerrahın yaptığı ameliyattaki işlemleri bir bir açıklayabilmesi gibi olmasa da. Bir görevden ya da yerine getirilmesi gereken bir ödevden farklı olarak, çünkü böylesi ancak diğer analistler, eğitmenler, idealize edilen büyükler ya da bağlı olduğumuz kurum karşısında gerçekleştirilen ve onay ya da beğeni beklenen bir ilişkiyi, her seferinde Babanın Adına tosladığımız, dolayısıyla da bir türlü karşılaşamadığımız öznel bir arzuyu ilgilendirir.

¹ Lacan’ın topolojik kuramının figürlerinden biri olan Klein şişesi, talebin berisinde bulunan bir başka talebin her seferinde merkezi bir boşluğa açıldığının güzel bir örneğini sunar.

Elimizde her ne kadar bir kullanım kılavuzu olmasa da her gelen hasta girdiği aktarım ilişkisinin içinden öncelikli olarak analistin kastrasyonla yani sınırla olan ilişkisini sınırlar ve sorgular. Çalışma mantığımızı temellendirdiğimiz dayanakları kavramsallaştırmak, klinik pratiği ele alma tarzımızda kastrasyondan ekonomide bulunmama gibi sembolik bir ilkeyle bağlantılıdır. Hele ki söz konusu olan Lacanyen bir analizde, zira bunun klasik Freudyan bir analizden farklı olarak sabitlenmiş seans süreleriyle ve sıklıklarıyla işlemediğini, dolayısıyla da beraberinde farklı becerileri ve sorumlulukları gerektirdiğini, Freudyan bir analitik çalışmadan farklı güzergahlara ve sonlanışlara sahip olduğunu biliyoruz. Tam da bu sebeple muğlak ya da ciddiyetsiz algılandığını da biliyoruz.

Aslında söz konusu olan, en azından benim kendi öznel parkurumda zamanla çok daha iyi anladığım ve teslim etmek durumunda kaldığım şey, bu iki çalışma, aktarma ve konumlanma şeklinin birbirinden farklı olduğu gerçeğini tanımak ve indirgenemez ya da yumuşatılamaz olan bu farkın sorumluluğunu alarak, deneyimden itibaren yeniden temellendirmeye girişmek. Analistin, analist olarak çalışma iznini bir kurumdan aldığı yetki yerine kendi öznel arzusundan alması bu anlama gelir ve doğrudur ki “analist sadece kendisinden izin alır”² ifadesi Lacan tarafından dillendirildiğinden bu yana türlü tartışmalara, spekülasyonlara yol açmıştır. Yine doğrudur ki öznel arzu, Lacan’ın belirttiği üzere Ötekinin arzusu olarak kurulur ve kişisel tarihimiz boyunca karşılaştığımız, yer değiştiren Ötekiler etrafında yeniden sorgulanıp, yapılır. Öteki, talebimizi yönelttiğimiz ve bu talebin berisinde bir özne varsayan sembolik bir adrestir, mesela Jung’un ya da kimi kurumsal yapıların düşündüğü üzere kolektif bir arzu değildir. Tam da bu yüzden her bir özneyi kuramı didaktik, ideal bir yerden değil, kür boyunca yer değiştiren semptomundan ve kat edilen düşleminden itibaren cesaretle ele almaya davet eder. Bu riskli bir karşılaşmadır, zira Öteki, tıpkı tarihsel süreçte olduğu gibi analitik bir kür boyunca da farklı figürlerden geçer ve analiste yapılan aktarımda yoğunlaşır. Oysaki Öteki, en azından Lacanyen bir kürün sonlanışında yerleştiği şekliyle, bir dil gibi yapılanmış bilinçdışının ürettiği bilginin ötesinde, kişisel olmayan bir bilgide, sözcüklerin trajik kökeni olan bir bilgi-olmayışın gerçeğinde konumlanır. Lacanyen bir analizin neredeyse tüm güzergahı ve sonlanışı, ideal olarak analistte cismanileşen bir Ötekiye özdeşim kurmaktan farklı olarak, öznenin kendi semptomuna özdeşim kurduğu, bir diğer deyişle kendi imkansızını, gerçeğini tanıdığı bir sonlanıştır. Erişilemez olan analistin bulunduğu ideal konum değil, sözcüklerin ardında bıraktığı, neyse o olan ve kendi yazgısını öznenin bağımsız sürdüren bir gerçektir, daha doğru bir ifadeyle gerçeği oluşturan şeyin kendisi tam da dile gelmeyen bu kalandır. Mesela covid sözcüğünün çoktan anketler, araştırmalar, yazılar ve türlü paylaşımlarla gündelik yaşamımızda yerini alıp, tanım bulduğu bir noktada gerçek, bu tanımlardan radikal olarak kaçan ve kendi yolunu alan, henüz kimsenin bilmediği, dahası öznesi de olmayan bir şeydir.

Diğerlerinde az çok imgesel karşılıklarını bulan Ötekiler bir sahnedeki çekildiğinde ve nesnenin yeri dilsel bir boşluk olarak belirlediğinde, kendi arzunu ne yapıyorsun? Analiz bu soruyla, olma arzusundan mülksüzleşmeyle -buna analist olma arzusu da dahil- ve kendi adımıza cevaplamamız gereken etik bir soruyla, diğer bir deyişle bir bekleyişle, askıda kalışla sonlanır. Semptom, yine Freud’dan farklı olarak Lacan’ın okuyuşundan itibaren *her birimizin kendi bilinçdışından zevklenme şekliyle* eğer³, bir diğer deyişle öznenin zevklenme tarzıyla ilişkili bir ıstırapsa, analitik parkurun sonunda özne bu ıstırabı bitimsiz yinelemelerle umutsuzca üreten bilinçdışının zevkine de son verir. Söz konusu olan sonlanış, arzuyu açan bir sonlanıştır, zira özneyi sürekli istem üzerinde bırakarak uyarılma halinde tutan, öncelendiği bir dürtü nesnesi, nesnenin eksikliğine dönüşerek olması gereken yeri alır, bir başka deyişle öznenin yakasından düşer. Arzu, günün birinde erişilme olasılığı olan gerçeklikteki bir yoksunluktan, imkansızlıktan, imgesel bir yetersizlikten, henüz’lerden, daha değil’lerden ziyade, kendisini duyurduğunda yakalanmayı bekleyen bir çağrıdır. Daha yalın bir

² “L’analyste ne s’autorise que de lui-même”.

³ J. Lacan, *RSI*, 18 Şubat 1975 dersi.

anlatımla: Bir analiz, özne bilinçdışının bir zevk türünü sürdürmek için her seferinde semptomatik olarak cevap aradığı neden ve köken sorularına cevap veremeyeceği gerçeğini kabul ettiğinde analiz statüsünü kazanır. Hatırlayalım ki Lacan, analitik söylemin failini analizanın sözcüklerinin etrafında döndüğü yapısal bir boşluk olan kayıp nesne olarak yazar. Analistin söyleminin faili yapıdaki deliktir, üretimin yerinde ise kastrasyonun temel gösterenleri bulunur⁴. Dolayısıyla da söz konusu olan öznenin sadece kendi dilsel yapısını, gösteren zincirinin eklemeliğini keşfetmesi değil, öznenin bu düzenlenişteki onarılamaz boşlukla karşılaşması ve bunu kendi adına üstlenmesidir. İşte, analistin arzusu, yine Lacan'ın yaptığı ayrımla birlikte analist olma arzusundan farklı olarak bu gerçeğin, dilsel yapıdaki bu imkansızın öznenin kendi anlatısını oluşturduğu gösteren zincirinden itibaren tanımlanması sorumluluğudur. Aslında analist olarak parkuruna devam eden analizanın yaptığı ve yapmaya devam ettiği şey, bu gerçeği kendi öznel stilinden itibaren işletmeye devam etmektir.

Yine de burada bir parantez açalım, zira stil kişisel bir tercihten ya da yoruma açık muğlak bir alandan farklı olarak, yukarıda değindiğimiz üzere kastrasyonla ilişkilidir ve konumlanışa dair bir yeri ilgilendirdiğinden, nettir. Öznel bir stilden bahsetmemize imkân veren şey, kastrasyonun öznellikte düğümlediği sembolik kapitone noktalarıdır. Bölünmüş özne onu söyleminde temsil eden gösterenleri üretir ve gösterenler de yine yapıdaki merkezi bir boşluğa çevreler. Özne, kendi gösteren zincirinin düzenlenişinden geçerek, sözcüklerin bıraktığı bir anlam-olmayan sayesinde bu düzenlenişi harekete geçiren bir boşluğu keşfeder ve "içerideki-dış" olarak tanır. Söz konusu olan, gerçeğin dünyanın berisindeki, dışındaki mistik, ideal, gerçeküstü bir algılanışı değil, Lacan'ın nesne a'yı yazısına esin kaynağı olan matematikçi Cantor'un sonsuzluğu sayılar dünyasında bir işaretle belirtmesinde olduğu gibi tanımlanamaz olanı tanımlanamaz olarak işaretleme stildir. O halde analizanın kürün sonlanışında semptomuyla özdeşim kurması, bilinçdışı düşlemlerle tanışmanın sağladığı amansız bir rehavete ya da narsist bir ben bilirimciliğe değil, düşleminin örttüğü bir gerçeği, dilsel boşluğu işletmeyi yeni bir dekorla sürdürme arzusuna çıkar. Analist olma arzusundan farklı olarak analistin arzusu, analistin kendisinden de kaçan bu başkılığın yerinden çalışma, böylelikle de analizana kendi gerçeğini, özgürleşebileceği başkılığını duyurabilme arzusudur.

Semptom, bir su birikintisinin üzerinden atlar gibi kurtulacağımız bir şey değildir; bununla birlikte yapışıp kutsayacağımız bir oluşum da değildir. Analitik bir çalışmanın sonunda rahatlayan, esneklik kazanan şey, bilinçdışı düşlemin dayattığı bir "olma" tutkusudur. Semptomumuzun serpildiği dürtüsel alış-verişlerin coğrafyalarını işaretleyen harfler, dile girişin ilk adımlarında öznel bir karakterin, öznel bir stilin oluşumunun ilk habercileri olan ve kayıp nesnenin yeri olduğu kadar bilinçdışını devindiren bir zevkin de hattıdır. Freud'un 1915'teki "bastırma" metnini takip ettiğimizde, bastırdığımız dürtüsel tatmin türünün bilinçten kovulmakla birlikte buharlaşmadığını, bilinçdışında diğer gösterenlerle ilişkilenererek, ilgili ilgisiz uzak yakın yeni bağlantılar kurarak ısrarcı bir şekilde etkinliğini sürdürmeye devam ettiğini görürüz⁵. Bir başka deyişle, bastırılan dürtüsel tatminin nesnesi, öznenin hayatını şekillendiren bilinçdışı düşleminin öncelikli, idealize edilen nesnesi haline gelir. Kurtulmak istediğimiz uyarıcı, yine Freud'u hatırladığımızda, karakteristik bir niteliğimiz olmuştur (anal ya da oral karakterdeki kişilikler vb.). Analiz boyunca keşfettiğimiz şey, bilinçdışı gösteren zinciriyle olan ilişkisinde dürtüsel alış-verişlerdeki (meme, dışkı, bakış, ses) bu geçişleri işaretleyen gösterenlerle olan karşılaşmalarımızın bıraktığı izlerdir. Bu aynı zamanda Lacan'ı kendi kuramsal parkurunda sadece gösterenle değil ama zevkle ve harfle olan ilişkisinde bilinçdışını icat etmeye zorlamıştır⁶. Bu türden bir icat, Lacanyen bir kürün mantığını, ilerleyişini, duyuşumuzu ve sonlanışını da sadece bilinçdışı gösteren zincirini açıklamanın hedeflendiği bir gidişattan farklılaştırır.

⁴ J. Lacan, *Seminer XVII L'envers de la psychanalyse*, 1969-70.

⁵ *Metapsikoloji* içinde.

⁶ Bkz. Colette Soler, *Lacan, l'inconscient réinventé*, PUF, 2015.

Psikanaliz etiğinin oluştuğu bu mecra, Lacan'ın *Etik* Seminerinde (1959-1960) ele aldığı bir soruyla başlar. Freud'un yaratından bu yana etik konusunda ne değişti? İlk dersine Seminerin programını ve gidişatını belirterek, Freud'u takip ettiğini söylediği bir mtevazilikle başlayan Lacan, bizleri bugün de güncel olarak ilgilendiren birçok sorunsalı aydınlatmakla işe koyulur. Bunlardan ilki analizi ve ortaya çıkan yaratı kolektif yaratıtan yani *içine daldığımız tarihsel bir zamandan* ayrı düşünemeyeceğimiz olgusudur. Öte yandan bizler de ne Freud'un ne de Lacan'ın içinde buldukları tarihsel zamanın içindeyiz, hatta içinden geçtiğimiz şu zamanlarda klinik çalışmalarımız da olmak üzere geleceğin nasıl olacağını yeniden kestirmeye ve tasarlamaya çalışıyoruz. Üstelik, klinik çalışmalarımız bizi her geçen gün psikanalizi işler ve canlı tutmak için yeni yöntemler bulmaya, Freud'un ya da Lacan'ın zamanında gündemde olmayan toplumsal değişimlerin yol açtığı yeni znelliklerle karşılaşmaya itiyor. şüphesiz, her analist yaşadığı çağın analistidir ve bu çağın koşullarının içinden analitik perspektifin başkalık, temsil, sınır, eksiklik gibi öncelediği unsurları duyurmak için birtakım yeni yollar icat etmek durumundadır. Mesela bağımlılarla çalışırken, mesela kişi ve adres arasında ayırım yapmakta zorlanan, dolayısıyla da öncelikli pusulamız olan aktarım ilişkisine yerleşemeyen kişilerle çalışırken, mesela analizi bir tür kariyer hedefi olarak algılayan taleplerle karşılaşırken çalışmayı devam ettirebilecek incelikli birtakım nüanslar bulmak durumunda kalırız. Psikanalist, yaklaşımında uyarladığı yeni yöntemler olsa da temsilden çok eylemi, nesneyi önceleyen ve bireysel tatmininin karşılanması doğrultusunda talepte bulunan kişilerle çalışırken dahi kendisine yöneltilen talebin ardındaki dilsel karakteri ortaya çıkarmakla ve duyurmakla yükümlüdür.

Bildiği *varsayılan* bir özne tarafından duyulmayı arzu etmektense, bilen ideal birinden yararlanma isteği, szcklerimiz, davranışlarımızın ve en önemlisi de tüm bunlarda bizden kaanın öznel sorumluluğunu almak istemediğimiz, hatta saldırganca analiste yıktığımız, bununla birlikte süreğen bir ıştıraptan acı çektiğimiz bir var olma şeklini duyurur. Öznenin ancak *var-sayılabilir* olması, analizde hedeflenen mlkszleşmeyle (destre) bağlantılıdır. Bazı öznelerin divana geçmeden önce alması gereken yol, bazılarının da divan bir zorunluluk olmaksızın kat etmeleri gereken yol tam da bu sebepten kestirmeden alınıp, aceleye getirilemez. İşte böyle durumlarda analisti bekleyen, bu özneleri dilsel yaratının işleyişi içine dahil edebileceği bir çalışma şekli oluşturmaaktır. Bu ne bir psiko-eğitim ne açıklayıcı ve öğretici bir tavır ne karşılıklı bir diyalog ne de analistin kendi kurgusunu dayattığı bir konuşma şeklidir. Tam tersine, kendisinin de bir konuşan-varlık olarak ancak eksiklikten dayanak alarak hastasına yöneldiği bu dilsel yaratının, aynı zamanda öznenin duyulabileceği bir ifade alanı olduğunu hissettirmektedir. Bu analistin, hastasının kullandığı sözcüklerin arasındaki ayırımları, farklılıkları işaret ettiği bir çalışma şeklidir. Dolayısıyla da hastası konuşurken, kavram karmaşasının yarattığı kaotik, telaşlı ya da mekanik bir konuşma tarzının açığa çıktığı metonimik bir kayışta onu tek başına sürüklenmeye bırakmaktansa, sık diyebileceğimiz birtakım müdahalelerde bulunur; divana uzanmış çağrışım kuran bir analizanı dinlemekten ve ara ara dalıp gitmekten farklı olarak daha canlı, dikkatli ve tonik olmak durumundayızdır. Üstelik, anlama, tanımlara, kavramsal farklılıklara, tonlamalara, gramere dair işaret edilen bu tür dilsel ayırımların sembolik düzeni ve kaybı hatırlatan metaforik bir etkisi vardır. Ve her metaforik etki gibi eksikliğe izin vermeyen ruhsal bir baskılamayı ve gerilimi rahatlattığından, haz uyandırırılar. Bu önemli bir unsurdur, zira zevkin istediği hedonist bir tamlıktan ve doyumdan ziyade, eksilmenin getirdiği dayanılmaz hafifliğin hazı deneyimlenir.

Bununla birlikte analist, seans sırasında ortaya çıkan gerilim anlarının hastanın söylemi sadece kurgusal bir haz ilkesi doğrultusunda ilerlediği zaman ortaya çıktığını çoğunlukla *sonradanlık* etkisiyle anlar. Genellikle o esnada beliren şey, seansı kesintiye uğratan bir kaçağın, analistin söyleminde sürpriz bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Bu hem hastanın söylemindeki bir kısa devrenin analistte ifade bulması, hem de sadece tanıdık varsayımlarda ve orantılarda kalmayı isteyen haz ilkesinin yönetimindeki bir söylemin kesintiye uğramasıdır. *Etik* Seminerinin ilerleyen derslerinde Lacan, psikanalizle diğer terapi

yöntemleri arasındaki farklılığın, Freud'un *Das Ding* yani *Şey* teriminde yattığını söyler⁷. Bu terimi tanımayan diğer psikolojik yaklaşımlar, terapistten de belirli teknik prosedürler ya da performatif modeller kapsamında haz ilkesinin kazançları doğrultusunda davranmasını beklerler. Freud'un *haz ilkesinin ötesi* olarak adlandırdığı öznenin mutlak Ötekisiyle olan hesabı da anlaşılacağı üzere kapanmamış ve olasılıklar düzeyinde kalmış olur. Halbuki Alain Didier-Weill'in coşkuyla yazdığı gibi şüphe duymadan eminlikle "buradayım" diyebilmek, öznenin kapisına dayanan bilmediği bir bilgiye "evet" demesiyle, çok muhtemel ki benzerliklerin birbirini takip ettiği akışın hazzını sekteye uğratacak bir bilgiyi yakalayıp içeriye almasıyla, "burada, bende, evindesin" misafirperverliğiyle mümkündür⁸. Öznenin hareket bulması, tanış olmadığı ve aniden beliren bir bilgiye, yani kendi gerçeğine büyülenme, şaşırma ya da sarsılma pahasına da olsa geçit vermesinden bağımsız değildir. Değişmemek için yer değiştirmektense, yer değiştirebilmek için durabilmeyi, durdurulmayı göze almak bir sonraki adımda ilkesel olarak bu büyülenmeden-çıkma deneyimini getirecektir ve takip eden aşma -aşamadan ziyade- yeniden bu gerçeği işleyen, dokuyan simgesele atılım vermek olacaktır.

Bu tür bir işleyiş mantığında analistin işlem yaptığı çizginin katmanları çokludur. İlki, hemen her sözcüğün bir diğerinin yerine geçtiği, farklılaşma olmaksızın birbirinin alternatifi olarak kullanıldığı durumlarda dilsel farklılıkları ve ayrımları işaret etmektir. Bu belirttiğimiz üzere dilsel zıtlıklar oyunundaki bir kaybın gerçeğinin analist tarafından görmezden gelinip, es geçilmediği etik bir tercihin gerektirdiği konumlanışı ilgilendirir. Her sözcük, hatta kişiler, edimler birbirinin yerine geçemez, zira sözcüklerin gerçeklikte denk geldikleri sınırlarla bağlantılı olmak gibi bir özellikleri vardır. Bu bireysel keyfiyetlerin bastırıldığı kolektif bir dilsel anlam hafızasının sınırlarının içine girmek anlamına gelir ve doğrudan kastrasyonun dayattığı sembolik sınırlarla ilişkilidir. Bir ikincisi, temsiliyetin ve adlandırmanın getirdiği bir kaybı üstlenmek istemeksizin tatmin yaşantısını sürdürme isteğidir ki bu inatçı istek karşısında analistin çalışması çoğu kez zora girer, hatta bir noktada sonlanmak durumunda kalır. Çünkü bu genelde sözcüklerin ilkel bir şekilde sadece gerçeklikteki nesneyle boşluk kalmaksızın eşleşmesinin istenildiği yapılanışların bir yansımasıdır ve sözcüklerin her zaman söylediklerinden daha fazlasını söylediklerini ve bizim niyetimizi aşan sembolik bir adrese yöneldiklerini işaret etmek, alternatiften farklı olarak başkalığı duyurmak çoğu kez hasta tarafından püskürtülen bir hayal kırıklığıyla ya da "kötü hissedişle" karşılaşılır. Kimileri bunu "üzücü" olarak tarif eder ve bu tanım "kötü hissetmekten" farklı olarak adımlayabilmemiz adına bir umuttur. Bundan bir süre önce psikanalizi kastederek, tanrıya inanmadığı halde, kendisini ortodoks bir işleyişin içinde bulduğunu söyleyen bir danışanın seanslarını sonlandırmak istediğini söylemesi, süreci sonlandırmak pahasına olsa da aslında ilk kez bir kaybı hesaba katmayı göze almasıydı da: İnanmadığımız ve aktarım ilişkisi geliştirmedığımız bir alanda sadece kazanç elde etmek için bulunamayız. Bir nevi ayıya ancak bir yere kadar dayı diyebiliriz. İlginç olan ve bu itirafa ve sonucunu kabul etmeye sebebiyet veren şey, genelde yapmadığım bir şekilde bu kişiye öncesinde seans ücretlerini zamanında ödemesi gerektiğini gelebilecek bir tepkinin riskini alarak hatırlatmam olmuştu. Konuşulan ya da düşünülen bir şeyin yapılmayı, kısacası özne tarafından kayda alınmak istenmemesi, süreci bu şekilde de devam ettirebileceğimiz yanılması sadece teknik olmayan asli bir meseleyi -bir borcu ödemeyi kabul etmeyi-, hastanın onu ilgilendiren bir alanın sorumluluğunu üzerine almak istemediği bir çıkmazı aşikâr kılar ve bazı durumlarda bu çıkmazı çözen, en azından kayba dair bir gerçeği sabitleyen şey, sürecin sonlanmasıdır.

Aslında temel olarak öznenin ruhsal işleyişi de olmak üzere herhangi bir otoritenin temsil edilemediği öznellikler, imkansızın tanınmadığı ve kabul edilmediği, dolayısıyla da ciddi düzeyde güven

⁷ 9 Aralık 1959 dersi. Bu fikrimce sadece psikanaliz ve psikolojik yaklaşımlar arasındaki bir farkı değil, Lacan'ın ilk Seminerinden itibaren tartıştığı post-Freudyenlerin egoya vurgu yapan yöntemleri ve Freud'un kuramı arasındaki farkı da işaret ediyor. Aynı zamanda didaktik bir kurumsal çerçeve içinden çalışan Lacanyen ya da Freudyen yaklaşımların içinde buldukları söylem türünü de.

⁸ Alain Didier-Weill, *Qu'est-ce que le surmoi?* éd. Érès, 2016.

sorunlarının yaşandığı düzenlenişlerdir. Otorite, güçten farklı olarak, görünmeyen ve elle tutulmayan bir merci olan gerçeğin yani imkansızın tanınışından, mutlak olandan vazgeçmekten alınan bir yetkidir ve nihayetinde kaynağında pür bir boşluğu barındırır. Tam da bu noktada bir parantez açıp, Lacan'ın analistin izni sadece kendisinden aldığı ifadelerini hatırladığımızda, söz konusu otoritenin Ötekideki bir Bir'den değil, gerçek'ten geldiğini anlayabiliriz. Skandal! Her şeyi bilme, anlama ve kontrol etme istencinde olan ve yaşamlarını kaybın bertaraf edildiği, her şeyin pazarlık dahilinde olduğu bir kazanç sisteminin üzerine kurmuş olan bireylerin, var-olmakta eksikli oluşun metaforu olan Baba-nın-Adı göstereninden de faydalanmaları zora girer. Söz konusu olan Ötekiden yararlanmadan Ötekiyi es geçmek olunca, analitik süreç de yarar sağlayabilmek için öncelikle eksikliğin yasasını temsil eden Ötekinin yerini tanımak durumunda olduğumuz bir noktayı öncelemek durumunda kalır⁹.

Hastayı öncelikli olarak bir semptom yani bir dert, soru ve talep yapılandırabileceği bir söylemin işleyiş ilkelerinin içine dahil etmek ve ancak sonrasında arda kalanla ilgilenip, bir ayağımızı her şeyin temsil olmadığı bir alana çıkarmak çoğu kez çetrefilli, sabır ve temkinlilik gerektiren, kimi zaman da hasta tarafından yargılandığımız riskli bir uğraştır. Mesela telefonda ücret söylemediğimizi belirttiğimizde empatik olmamakla ve insanları zor durumda bırakmakla suçlanabiliriz. Halbuki mesele karşılaşmaya, dahası telefonda ezbere ve genel geçer söylenen bir rakamdan ziyade önceliği kişinin sözcüklerini dinlemeye vermeye dairdir ve yine etik bir konumlanıştan gelir, kaptisli bir tercihten değil. Ama her şeyin önceden öngörülebilir, uyarlanabilir, anlaşma sağlanabilir olmadığı gerçeğini tanımak, yukarıda değindiğimiz gibi öngörülemez olanın yerini, radikal başkılığı hesaba katmakla ilişkilidir.

Psikotik, sapkın ya da nevrotik öznelere farklı olarak günümüz öznelikleri adeta şöyle talep eder gibidir: bir Öteki olsun ama istediğim ölçülerde sempatik, empatik, sevimli, yumuşak, arkadaşça olsun. Olgusal travmaların yarattığı bir travma öznesi olmak, yapılandırıcı travmaların Ötekisine, nam-ı diğer pazarlığı olmayan bir yasaya ve öznelikte düğümlediği gösterene tercih edilir. Bunun öznenin onu temsil eden gösterenin etkisi altında olmasından hatırı sayılır farkları vardır, zira sorumluluk gösterenin, dilin sembolik alanından değil, travmanın gerçek tehlikesinden ve gücünden gelir. Örneğin, her birimize kendimize taşıyıcı muamelesi yapmamızın salık verildiği şu günlerde hepimiz potansiyel birer covid taşıyıcısı olabiliriz, başkalarına bulaştırabiliriz, bu sebeple de evde kalmalıyız. Postmodern zamanların öznesi, dalga dalga gelen felaketlerin, olgusal travmaların taşıyıcısı da olan bir öznedir, çünkü gerçeği sınırlandıran sembolik alan inkâr nesnesidir ve bu da gerçeğin kendini dayatmasıyla, sınırın gerçekten gelmesiyle sonuçlanır.

Hal böyleyken, hemen divana uzanmaya hazır, yapılanmış ve çözümlenmeyi bekleyen semptomlarıyla gelen ideal hastalar beklemek ve sadece onlarla çalışmayı istemek, çağının analisti olmaktan ziyade bir türlü nostalgisinden vazgeçilemeyen ideal zamanların analisti olmak değil midir? Tam da bu noktada Agamben'in kapitalist sistemdeki ilişkilene biçimini açıklamak için "dünyevileştirmeler" metninde verdiği müze örneğini anımsayabiliriz. Müze, tüketimden farklı olarak kullanım değeri olmayan, kapitalist modern zamanlarımızda tapınakların yerini alan bir alandır ve "müzede yabancılaşmış bir dünyada huzur bulmadan seyahat edip duran turist figürüdür"¹⁰. Analitik alan bir tüketim alanı olmamakla ve analistin ya da analizanın mülkünde bulunmamakla birlikte, kullanım değerine sahip bir yerdir. Analist, müzenin en değerli yerine yerleşmiş kusursuz, yüce bir parça değildir. Analizan da bu değerli yere bir gün kendi adına sahip olabilmek için ziyarette bulunan bir turist değildir. Bazen de beklenildiği kadar erişilemez olmadığımız için yadırganırız. Telefonlara cevap verenin

⁹ Lacan'ın "Babadan yararlanmak şartıyla babayı es geçebiliriz" cümlesine bir ithaf. Thierry Roth günümüzde sıklıkla karşılaştığımız bu öznelere bağımlılık kliniğinden ele aldığı çalışmasında "azat olanlar/kurtulanlar" olarak adlandırır. Söz konusu olan Ötekinin sembolik yerini kaydeden Baba-nın-Adı göstereninden yararlanmayı kabul etmeden azat/muaf olmaktır. T. Roth, *Les affranchis, érès*, 2020.

¹⁰ G. Agamben, *Dünyevileştirmeler*, MonoKL, çev.Betül Parlak, s.143.

sekreter değil de benim olmamı, yazılan bir maile haftalarca bekletmeden cevap vermeme ya da seanslara fahiş fiyatlar istemememi şaşkınlıkla karşılayanlar olabiliyor. Ya da seanslarda beklenildiği üzere elimde fenerle çocukluk travmalarını aramamam hatta bazı işleyişlerde Lacanyen bir analistten beklenildiği gibi hemen “kesmeler” yapmamama isyan edenler de olabiliyor. Elbette, neden olmasın. Zamanında bir danışmanın bana beni tam idealize edecekken rahatını kaçıran bir şey olduğunu ve beni bir türlü idealize edememekten mustarip olduğunu iletmiş bir şikayetini dinlemiştim. Serzenişinde haklılık payı vardı, hatta oldukça yerinde bir tespitti, çünkü bunun için elimden geleni yaptığım bir gerçektir.

Adım adım ilerleyen ve katmanlaşan bir çalışmanın içine yerleşmek yerine neredeyse fetişist bir savunmayla büyülenme etkisinin arandığı talepler, sembolik bir düzenlenişe yerleşmenin zorunluluğunu ve adına zaman denilen bir otoriteyi tanıma gerekliliğini de kestirmeden alırlar. Karşımızda sadece kendi düşlemindeki bir kişiyle konuşmak isteyen biri olduğunda, sembolik bir adresin sağladığı mesafeden, dolayısıyla da hareket edebileceğimiz bir aralıktan, ara-alandan mahrum kalırız. Seansların gidişatını çoğu kez sıkıştıran, zorlu hale getiren ya da çıkmaza sokan unsurlardan biri de budur. Yine de bunlar hemen her gün “ekran çağında” olduğumuz gündelik kliniğimizde almak zorunda olduğumuz virajlardır.

Aslında, analitik bir çalışmada analist-analizan çiftinin her biri de kendi tarzında her ikisini de aşan ve her ikisinden de kaçan bir gerçeğin içine düşerler ve bu özel alanı her seferinde yeniden keşfedip kullanıma açarlar -aktarım ilişkisi bu değilse nedir? Her birinin içine düştükleri bu yer, Lacan’ın S(A) olarak yazdığı Ötekideki eksikliğin gösterenidir ve henüz dile getirilemeyi ifade eder. Bu aynı zamanda Lacan’ın tanımladığı üzere bilinçdışının ontik olmayan *etik statüsüyle* ilgilidir.¹¹ Bilinçdışı etik bir statüye sahiptir, zira özneye varoluşuyla ilgili bir güvence ve köken sorusunu cevaplayabileceği bir neden sağlamaz. Bu cevabın yeri bilinçdışındaki bir deliktir. Bilinçdışı öznesinin sahip olabileceği tek güvence, eksikliğin bu yeridir. Aynı şekilde bilinçdışı öznel arzu da analizden önce halihazırda orada bulunan ve şapkadan çıkarılan bir hakikat değil, analistin analist oluşuna has dinleyişi sayesinde oluşan ve süreçteki farklı dönemeçler sayesinde kıvamını bulan bir gramerdir. Freud’un “wo es war, soll ich werden”, “özne O’nun olduğu yere gelmelidir” ifadesindeki -meli emir eki, etik bir emirdir: öznenin yerleşeceği ve kendisini tanıyacağı yegâne yer ancak bilinçdışı sözcelemenin bu yeri olabilir. Bu -meli eki aynı zamanda psikanaliz etiğinin muğlak olmayan netliğini de duyurur. Analizan, bastırdığı arzusunun, isteklerinin, öfkesinin sorumluluğunu bastırmayı bir yargıya dönüştürerek alır ve üstlenir. Analist ise bu sorumluluğu sözcükleriyle, paraşütsüz boşluğa atladığı anlarda masaya sürdüklerinin yarattığı etkiyle öder.

Analizin herhangi bir idealin hizmetinde olmayışı ve idealist beklentilere cevap vermeyişi, psikanaliz etiğini Lacan’ın *Etik* Seminerinde vurguladığı üzere zorunluluk duygusunun, ödev ahlakının ve alışkanlıkların *ötesinde* konumlar. Peki ya analizden beklenen idealler? Lacan bu idealleri yine aynı Seminerinin ilk dersinde¹² şöyle sıralar: İlki hijyenik bir aşk beklentisi, yani tatmin edici nesneyle ilişki idealidir. Bir ikincisi otantik olma idealidir. Gösterenin kendisine denk olduğu, kısacası arda kalanın olmadığı, kendi kendimizle, benzerlerimizle Bir olmanın istendiği bir harmoni, uyum ideali. Bir üçüncüsü bağımlı-olmama idealidir, ki bu da gösterenden ve Ötekinin simgesel yerinden bağımsızlaşma beklentisidir.

Yüce bir ideale, yüce bir İyiye hizmet etmeyen bir etik, yine Lacan’ın ifadeleriyle *arzusunu terk etmemek* üzerine kurulabilir. Neden mi? Çünkü tek bir Yüce İyi vardır, o da ensestinin arkaik Annesidir ve korkunç olanın yeridir. Şey, her daim kaybedilmiş olan, hiçbir zaman kazanılmamış olandır ve

¹¹ Bakınız J. Lacan, Seminer XI. Kitap, *Psikanalizin dört temel kavramı*, 1964, Metis, çev. Nilüfer Erdem.

¹² 18 Kasım 1959 dersi.

yaklaşabilmenin tek yolu da yine Lacan'ın Seminerde ele aldığı üzere *nesneyi Şeyin konumuna yükselten*, yani ürettiği eserde boşluğu ve bilmeceyi ortaya çıkaran yüceltmeden geçer¹³. Yüceleştirilmiş herhangi bir iyiye, doğruya, ideale, hocaya, kuruma, yapıya hizmet etmek sansürcü bir üstbenliği besler ve bu da öznenin saldırgan dürtülerini, itirazını bastırmasıyla aynı anlama gelir. Suçluluk üreten bu saldırgan dürtülerin bastırılışı, "tek kelime etme", "sus" diyen bir üstbenliği giderek daha da zalim hale getirir ve düşmanlığı perçinler. Öznenin arzusuna sahip çıkması, Alan Didier-Weill'in ifadeleriyle baskıcı bir üstbenliği ılıman ve eleştirel bir üstbenliğe dönüştürebilmesi, özetle düşmanlığı beslemeye devam etmemesi için etiktir¹⁴. Freud'un 1915 tarihli "bastırma" metnini yeniden hatırlarsak eğer, idealleştirilip baş tacı yapılan bir şeyin aslında öznenin ivedilikle kurtulmak istediği ve sorumluluğunu almadığı bir temsil olduğunu da anımsarız.

Peki, değişen ne? Anlaşılan o ki bazı analistler kov-it gerçeğinin yarattığı etkiyle bu boşluğa yeni yeni atlamaya başlıyorlar, değişen bu. Hoş geldiniz ve de kolaylıklar! Çıkış, girişin olduğu tarafta.

¹³ 20 Ocak 1960 dersi, 3 Şubat & 10 Şubat 1960 dersleri.

¹⁴ Alain Didier-Weill, *Qu'est-ce que le surmoi?* éd. Érès, 2016.

